

LJUDSKI PEVEC PUSTOTNIK

Skoraj vsi starejši ljudje na Selškem in Poljanskem pa tudi v Loki se spominjajo tega nenavadnega moža v lovski obleki, čvrste postave in nemirnega duha. Mnogi znajo še kako njegovo pesem ali vsaj kako kitico iz nje. Čeprav je bil brez šolske izobrazbe in nepismen, je začutil v sebi pesniški dar in v slogu in napevu domačih ljudskih pesmi je še mlad začel opevati vse, kar se je okrog njega zanimivega dogajalo. Pustil si je po Prešernovem vzoru dolge lase in se že po tem ločil od drugih moških svojega časa. Postal je pravi ljudski bard in kronist svojega časa. Skoraj

Franc Vidmar-Pustotnik na Jarčjem Brdu 22. avgusta 1934, v ozadju sv. Lenart

smo nanj že pozabili, doslej se ga je na kratko spomnil dr. Jože Rant v članku Lov in lovci na škofjeloškem ozemlju v LR XIII, 1966, str. 100. Rant je objavil na str. 97 tudi skupinsko fotografijo lovcev Selške doline, na kateri je tudi Pustotnik; kot detajl te slike sta objavljena na str. 101 posebej Pustotnik in njegov sorodnik, lovec in gostilničar Kazinar s Praprotna.

Ob 40-letnici smrti pa je že čas, da mu posvetimo več pozornosti. Franc Vidmar-Pustotnik se je rodil 6. aprila 1867 v zaselku Pustote v dolini Pustotnice, ki je del vasi Zgornja Luša in na robu Selške doline, v območju selškega narečja, vendar s prvinaми bližnje poljanščine. V domačem narečju sam takóle opeva svoj rojstni kraj:

*Take vasi ni nikir,
ket sa Pstote, k sa hiše štir;
u vas je sedemnajst ljudi,
zato pa bogatije ni!*

O njegovi mladosti je malo znanega, vojsko je služil le dva meseca ob času ljubljanskega potresa 1895. Že zmladega ga je mikal lov, ki je sprva bil le skrivni ali divji lov. Poročil se je 19. maja 1890 s Terezijo Potočnik, ki je bila doma s Potočnikove velike kmetije v Rovtu. Rojena je bila 14. avgusta 1862, torej pet let starejša od njega. Z njo je menda še pred poroko imel sina Vrbana, ki je umrl še kot otrok, žena pa potem ni mogla imeti več otrok. Sicer pa je – kot je sam pel – bila tudi njegova poroka zelo čudna:

*Takat ke sm se jest ženu,
biu je res nasrečn dan:
k je imela bit poroka,
pa žendar me je uklenu
pa mej gnou dol prek Lublan.
Pr Grogc u krčm piu sn vin,
pa so pršl s kriucam tist fantin,
sa djal: »Ti uš pa mogu jet z nam!«
Pa koj sn vedu kam!*

Že takrat je menda zaradi krivolova prišel navzkriž z zakonom. A imel je srečo, da je postal zapriseženi lovski čuvaj pri svojem bratrancu Francu Dolencu, premožnem lesnem trgovcu v Stari Loki. Tako si je zagotovil eksistenco, saj je sam dejal, da »*lovc dozdej še ni nobeden peklou*«. Sicer pa mu trdo kmečko delo ni preveč dišalo, raje je pohajal s puško okrog, obiskoval znance in – pesnil. Z ženo sta živela v leseni bajti pri Kovkarju. O tej bajti je pel:

*Včas imeu sem kučo lseno,
zato sem jo predau;
to steno ta trhleno,
le podrla b se bla kmau.*

*N ko je stena zaškripala,
če je padl mal snega,
se j moja ženka Rezka bala,
ponoč m je s postle ušla.*

Res je to bajto prodal družini Okorn, iz katere je izšel prerano umrl pesnik in pisatelj Janez Okorn (1901–1925). Potem je pa na drugi strani Pustotnice zgradil novo hišo, kjer se je reklo kar pri Pustotniku. Tu je v glavnem žena skrbela za kravico in prašička.

Dr. Rant je v LR objavil anekdoto, kako je Pustotnik šel z ženo v gozd, pa je nenadoma pred njima skočila na košato smreko kuna. Pustotnik je naročil ženi, naj neprenehoma oponaša pasji lajež, on pa je hitro tekel domov po puško. Ker je kuna zelo radovedna žival, je čepela ves čas na smreki in gledala žensko, ki je lajala. Pustotnik se je vrnil s puško in ustrelil kuno.

Poraščeni hrib Hrastnik v Selški dolini je veljal za posebno bogato lovišče za divje peteline, ki ga je imel v zakupu že omenjeni starološki magnat Dolenc. Večkrat se je pripeljal s kočijo s parom konj, v kateri je pripeljal še svoje ljubljanske prijatelje na lov, in se ustavil blizu Hrastnika na gostilni Pri kazini na Praprotnem. Vodil jo je že omenjeni lovec Matija Dolenc-Kazinar. Prišel je še Pustotnik in pomagala sta gostom-lovcem upleniti marsikaterega lepega petelina. Vedno pa je bil »zadnji pogon« v Matijeji gostilni, ki je slovela po dobrih kranjskih klobasah in dobrem vinu, kot je pel Pustotnik:

*V Hrastnk pojejo petelin,
Kazinar ma pa dober vin!*

Na tem »pogonu« so ocenili uspeh lova in si pripovedovali resnične in izmišljene lovske zgodbe. Lovsko družbo sta zabavala predvsem Pustotnik in Kazinar. Kot dobra pevca sta skupaj zapela kakšno staro ljudsko pesem, npr.:

*Po cest gresta študenta dva,
oba lepo napravlena.
»Medva na ohcet vabiva,
pa tudi vas povabiva.
Drajdudl...«*

Ta »drajdudl« je Pustotnik zapel tako visoko, da so se vsi čudili. Ko je plesal, so rekli, da pleše le do kolen. S telesom je cincal po viži, z nogami se pa ni znal prav prestopati. Seveda pa je gostitelj Dolenc kmalu zaprosil Pustotnika, naj jim kaj zapoje. In je zapel, kar je vedel, da bo družbi všeč.

Sedaj 93-letni Franc Potočnik, po domače Jernaj iz Krivega Brda, ki je mladost preživel pri Pustotniku kot ožji sorodnik, mi je povedal, da je Pustotnik zložil in nosil v svoji glavi okrog 150 pesmi. Nekatere so bile celi epi, npr. pesem v 70 štirivrstičnicah, kako sta se tožila Ajč in Omejc v loških hribih. Puščal si je brke, brade pa ne. Svoje dolge lase je spletal v kito in si jo zvil pod klobuk. Ko je pel, si je razpustil lase. Pesmi je vedno pel v neki svojski narativni melodiji, nikoli jih ni samo povedal. Vmes je zaigral na orglice, na koncu pesmi pa je vedno zavriskal, saj je bil pravi veseljak. Če je pel na javnem prostoru, je šel potem okrog s klobukom in zbiral prostovoljne prispevke. Čeprav so mu poslušalci radi ponujali pijačo, ni bil pijanec; rad je sicer popil kozarček žganja, a vedno s kozarcem vode.

Ivan Dolenc, Jamnikov profesor iz Sopotnice, mu je »zrihtal«, da je dvakrat nastopil na Radiu Ljubljana. Slavko Pengov ga je portretiral za revijo Ilustracija; tudi Ive Šubic ga je 1951 na Starem vrhu hotel narisati, a ni strpel poziranja. Ob nekih volitvah je bila objavljena njegova pesem in fotografija menda v Domovini. Sicer pa mi druge objave niso znane, v roke tudi še nisem dobil kakšnega obsežnejšega zapisa njegovih pesmi. Nekaj je menda zapisovala njegova žena, ki je znala pisati, a zapisov še ni bilo moč najti. Večino pesmi sem doslej zapisal pri vnetih poslušalcih Pustotnika, ki so njegove pesmi

ohranili v spominu. Zanimivo je, da sem našel celo več variant iste pesmi.

Ker je Pustotnik živel na meji med Poljansko in Selško dolino, je postal kronist dogajanj v obeh dolinah, npr. o veselicah, porokah, novih zvonovih, prezidavi cerkve v Javorjah, novi cesti na Blegoš, o vaščanih sosese Mlaka, o Jejarjevem oslu, o volku v Ševljah, o novem poslancu, o Podlonku ipd. Rad je hudomušen, včasih zbadljiv in celo žaljiv, kot npr. v pesmi o Lovrinovem Jožku. Menda je moral tu in tam celo uteči jeznim poslušalcem. Vedno je bil v prepiru s svojim sosedom Medvedom. 12. decembra 1910 se je okrog 11. ure vračal z lova mimo Medvedove hiše. Sosed ga je napadel s kamenjem in naščuval nanj psa. Pustotnik je vanj nameril puško, naj neha, če ne, bo počilo. Medved pa se je stegnil v žep zadaj po pištolo. Pustotnik je sprožil prej in ga ubil. Potem je tekel domov se preobleč in nato k svojemu zaščitniku Dolencu v Staro Loko. Le-ta mu je poiskal dobrega advokata dr. Trillerja. Seveda pa je moral v preiskovalni zapor zaradi uboja. To hudo doživetje je izpovedal tudi v verzih:

*Milo zapel so šentlenarsk zvonov,
pa nisem jih slišau, zato mi ni nč žou,
žalostno smrt je Medved prestou.*

*Če bi vedu ta mož,
da se puška koj sprož,
doma bi biu ostau,
bi blo Pstotniku lož.*

Sredi februarja 1911 je bila sodna obravnavna, na kateri je bil zaradi prekoračenega silobrana obsojen na dva meseca zapora. Odsedel ju je v marcu in aprilu. S pomočjo prijateljev se je kar dobro izmazal, huje pa so ga prizadeli sodni in odvetniški stroški, ki jih je moral plačati. Znašali so več, kot je bilo njegovo premoženje vredno, zato je prišla njegova hiša na dražbo. K sreči jo je odkupila njegova žena, ki je imela brata v Ameriki, pomagala sta ji pa tudi Dolenc in Mlinar v Spodnji Luši. O tem je pel:

*Tožila me je Ivana, (Medvedova žena)
zaslužila je Lublana,
predan je biu prelub moj dom,
ke ga jest jemu več ne bom.*

*Pa sva se z Rezko tok zmenila,
da ona bo nezaj kopila,
de ostou sm še pr hiš,
ona tud pr tem ogniš.*

Osebnost sem ga spoznal 22. avgusta 1934, ko sem kot 8-letni šolar bil na srečanju Marijinih vrtcev starološke dekanije na Jarčjem Brdu. Po uradnem programu smo videli, da se je na skladanico drv pod Mežnarjevo štalo povzpeli priletni, a le malo osiveli možak z dolgimi lasmi in v lovski obleki. Začel je skoraj 1300 šolarjem peti pesmi, med drugim tisto o spoštovanju staršev in menda tudi o Mussoliniju. Doživel je navdušen aplavz. Takrat ga je tudi neznani amater fotografiral za Mežnarjevim kozolcem in ta posnetek, ki mi ga je podaril dipl. inž. Janez Gartner, objavljam prvič v tem članku.

Tako je nastopal na raznih prireditvah in veselicah, npr. v gostilni Fortunovec v Stari Loki. Med okupacijo je moral utihniti, 7. aprila 1945 mu je umrla žena Rezka. Po osvoboditvi je spet pesnil in nastopal. Kljub visoki starosti je bil še korenjak in je našel simpatije pri Kamnarjevi Angeli v Martinj Vrh. Tja je večkrat šel skozi našo vas Četeno Ravan in pel kakšno svojo pesem. Angela je menda zapisala veliko njegovih pesmi, a sled za temi zapisi se je izgubila.

V hudi zimi 1951/52 mu je zmanjkalo drv in je za drva žagal kar ostrešje svoje hiše. Sploh si je drva že težko pripravljval, ker ga je bila zadela rahla kap. Ko je v februarju zapadel izredno visok sneg, mu je stisnil in zrušil hišo. Sam se je rešil in se z lopato nekako prekidal do sorodnika Jernaja v Krivem Brdu. Prehud napor pa je bil verjetno vzrok, da ga je tu ponovno zadela kap in je umrl 19. februarja 1952. Bolantincev Jože iz Krivega Brda mu je napravil krsto, a ker je bilo čez meter snega, so pokojnega v krsti spravili do doma kar na smučeh. Ko so naredili vozno pot do svetega Lenarta, ga je sosed Jurjevec na posmojkah potegnul na pokopališče pri cerkvi svetega Lenarta, kjer je našel svoj večni mir.

Pustotnikova poezija je zanimiv primer literarčenja (ta posrečeni izraz je uvedla Marija Stanonik), ko se nešolan človek vse življenje ukvarja z verzi. Vzor mu je ljudska pesem, preprosta, včasih robata. Mero verzov in kitic mu vsaj približno ohranja napev, ki nastaja po ljudskem vzoru, vendar ni posnemanje

določene ljudske pesmi, apmak Pustotnikova iznajdba. Napev ni tako enoličen kot pri srbskih junaških pesmih, ampak variira, ker je tudi dolžina verzja pri posameznih pesmih različna.

Doslej mi je uspelo dobiti le malo njegovih pesmi v celoti. Prosim vsakogar, ki ve za kakšne zapise Pustotnikovih pesmi, da mi to sporoči na naslov: Janez Dolenc, 65220 Tolmin, Grajska 8, tel. 065 81-658. Tu objavljam nekaj značilnih pesmi z navedbo vira.

Spoštuj očeta in mater!

Ke sn biu še mlad otrok,
me ata n mat učila tok,
de na pozabi na Boga
pa tud na najina uka.

Očeta n matar sn spoštvou,
oba sm zelo rad imou,
zato pa dobar se m godi
use svoje žive dni.

Ke j biu ata muj bolan,
stregu sn mu usaki dan;
ke j bla bolana moja mat,
hodu jagode sem ji brat.

Večkrat m je dala kakšn soud,
učila me j deset zapoud;
prou četrta je takale:
Spoštuj očeta in matere!

Rekla m je: »Prelub moj Franc,
usak večer mol roženkranc;
kar sem te naučila jest,
na smiš nkol opest!«

Zdaj molm zajna vsaki dan,
tok nared usak kristjan;
če ti umrje ata al mat
dej kešna maša zajne brat!

*Povedal 11. 5. 1991 Janko Tavčar, Roviški
iz Pustot, roj. 1922.*

Lovci, pozor!

Lani trinajstga februarja
sem biu na lovski veselic,
se čeda jagrska zgovarja,
kdo je zmed nas največji šic.

Največji šic je v Lok notar,
de nim na uide ubena stvar;
če le njegova puška poč,
ubije vse gredoč.

Ke blu bi takih šicov več,
pri nas be na blo zajcov več,
pa tud divjih ne lesic
in gamsa ne v Lebnic.

Blo je cela vrsta lovcu
pa tud lovskih žensk velik;
kmal nam je Perkus pravu,
kak gamsa streljau je v Lebnic.

Strejlu ga j, pa ga j faliju,
smejejo se mu ljubezniu,
k je djau, de j on izvrstn šic,
pa ga j faliju u temu grič.

Blo je lovcu vkup velik,
Tonkocv zmed vseh največ lažnik,
ke biu je tud na temu bal,
le on sej koj zlagal.

Začeu toko je prpoudvat:
»Men spela srna se j za vrat,
spela se m je po kožu, h,
pa j zletela koker duh!«

Poj Mežnar Jože govori,
koko se nemu prpeti:
»Prou mislu ustrelt sem zajčeka,
pa vdru sem se v tla.«

Prov tih prteče pes za nim,
prau Mežnar: »Dilo položim,
de sem obvarvou tega psa,
de vdru ni se v tla!«

Poj prau Mlinar Gropa sam:
»Jest moje puške na predam,
še keder šou sem z no na lov,
še vselej kej zadou!«

Jager vsak le sam se hval,
zadene marsketer le mal,
le rank Kazinar biu je jager fest
pa Pekov Tonče v mest.

Poj Kosmov Tine prau s Polan:
»Jez pa mislem, de tud znam,
ko sem za Gabrško goro
srni odbiu nogo.«

Poli prau negov brat Jernač:
»Jest pa na falim drgač,
ket kadar imam prazno cev,
mi uvide divja zver.«

Poj prau Jožkov Franck ta rdeč:
»Tud men je letos šlo po sreč;
če mi bo še drug let toko,
na m delou družga koker to!«

Začne brat Tonče govorit:
»Tud moja puša poč,
je resnica, de nese del;
ona je tica, jez še bel!«

Poj pa reče gospod Flis:
»Ncoj lušno bit je u te hiš,
še luštnij je, k gremo na lov,
ker tam se slišja jagrsk psov,
lajajo: »Hov, hov, hov!«

Pa res je lušno stat na štant,
priteče srna v sivmo gvant,
za no pa psiček kmal erjov,
pa kaj, k jo Tonkovec ni zadou!

Zaslišu se je pok in pok,
pak strejlu Tonkovec tok in tok,
pa le previsok al pa prenizk,
vselej le takist!

Poj pravi Jamnk v Sopotnic:
»Jest mam lošt le da lesic!«
Nato glase se še žene:
»Te pa sortamo tud me!«

Ona j kujnštna prov preveč,
prvoši se tih ket teč;
ke jager be na biu moj mož,
be vzela vse kokoš!«

Vesele lovske so žene,
ke imajo lovce za može,
ko pride lsičca po kokoš,
le jager, ta ji je kos.

Pogovor lovski se neha,
potem pa godba zaigra,
začeu danit se j beli dan,
poj šli smo lovci dam.

Precej teh lovcev je na skupinski fotografiji v LR 1966, str. 97. Šic (nem. Schütze) pomeni strelec, štant (nem. Stand) pa stojišče. Zapis mi je posredoval Janez Gartner, zpisovalec neznan.

Tretji jarški zvon

Na Jarčjem Bard nov zvon zvoni,
deleč okrog ta zvon slovi,
ta zvon slovi, se tak glasi:
Vsaka rada se omoži!

Na Jarčjem Bard glasno zvoni,
fante in dekleta vse zbudi:
»Toko pa res ni nkol nikir,
kot tam enbart ohceti so štir.«

Gor novi zvon pa poje zdaj:
»Mož, tvojo ženo rad imej!«
Tok jo pojeta oba,
de žena rada imej moža!

Z visokga torna poje zvon,
pred cerkvijo pa pompardon;
tok zapoje tud klanet,
de kmal bo druga ohcet spet.

Tok jo poje tam klanet,
de omožil se j že pet deklet;
zad jih čaka še devet,
vsaka je taka: če ga imet!

Svetga Valentina zvon,
prosi zdaj dekletom lon,
prosile so denar za zvon,
de vsaka koj se omoži.

Zdaj šlo bo vseh devet deklet
še za enga prost po svet.
Kadar bo zapeu ta več,
takrat bo ta velka reč.

Ko bjo pa tistga slišal pet,
omožil se bo vseh devet;
to jo bo še peu klanet,
to bo lušno še na svet!

Zdaj jo pojeta sam dva,
nima vsaka še moža;
ke bjo zapel vsi terje,
bjo pa imele vse može!

V Kroniki župnije Javorje piše, da je avstroogrška vojska vzela 1916 veliki, 1917 pa srednji zvon iz cerkve svetega Valentina na Jarčjem Brdu; ostal je samo mali zvon. Maja 1925 so blagoslovili novi srednji zvon, ki je že naslednji mesec zvonil kar štirim porokam deklet iz soseske Mlaka. Tretji, novi veliki

zvono so pa na Jarčjem Brdu dobili šele nedavno.

Besedilo posredoval Janez Gartner.

Mussolini

Taljanka ma pa sina,
ga je rodila mat,
imajo Mussolina,
ke se ga morjo bat.

Taljan se ga bojijo,
mi se ga pa neč;
Srbi pa želijo,
de b pršu nim pod meč.

Če Srbi ga dobijo,
prerežejo mu vrat,
glavo pa obdržijo
za fusbalo igrat.

Povedal 23. 7. 1988 Jože Bernik, v. Kajžar, roj. 1907, Sp. Luša 19.

Veselica na Bukovici

Na Bukovc pr Kalan
veselica j bla vondan;
tam je blo pa fletn,
so pršl tudi Šeulan.

Veselica se j začela
pred pustam po božič,
ana lešerba j gorela,
ke druge ni blo luč.

Pa raj b bli, de b bla tema,
se b lohk prtisnu h nema;
tam jih je blo šest,
se b lohk prtisnu fest!

Špilu jo j Kovačov,
je uleku meh zaston,
ubedn mu ni neč plačou,
neč ni zaslužu kron.

Banda je pa špilala:
ti dreja tra la la,
za trajdalilalaja
pa ubedn neč ne da.

Sam Pstotnk je delau zabavo
n pa kašno nam zapeu;
negova kuštrasta j bla glava,
usegljeh je biu veseu!

Pstotnca j bla huda,
ga ni blo doug domu,
pa tu pa ni blo čuda,
ke j tam tok luštn blu.

Pa pride vos prevzetn,
pa šele drugi dan,
prau: »Tam je blo fletn,
na Bukovc pr Kalan!«

Pstotnca j pa djala:
»De morš tok trapast bit,
ke vidš, de s revca stara
že čez sedmdeset lit,
pa starga dedca ne mara
ubena več imit!«

»Mara al ne mara –
tam jih je blo šest,
pa ubena ne prestara,
usaka je še fest,
de b žihar šou z no v mest,
pa kar po cest,
pa še mal vinčka kupu,
pa še mal za ist.
Juhuhuhu!«

S številom šest je mišljenih 6 domačih Kalanovih deklet.

Pripovedovalec Jože Bernik, v. Kajžar.

Pesem od Lovrinovega Jožka

Jarška soseska ma fantinov deset,
zakaj je pa pršu Lovrinov na svet?
Delat ne mara, raj lačen leži,
neumna j ta stara, k lenuha redi.

Pa biu je vojak, pa biu je soudat,
ga ni kugla zadela, ke je biu pretenak;
pa tud na Taljanskem biu je ujet,
od same lenobe ni mogu letet.

Mlaška dekleta zlo gredo za nim,
marbit se u pa Juže še oženu pozim,
usaka ga žihar vzame, zares je fest fant,
u nedelo pa vzame na posodo gvant.

Hišo ma tako kot strgan rešet,
not pa lohk pride odzad al odspred.
V Orjuno* j zapisan, pa ne ve, kuga j to,
ta Jože j prebrisan, de malkdo toko.

* Orjuna je bila nacionalistična organizacija v dvajsetih letih, po prvi vojni.

Pripovedovalec Jože Bernik, v. Kajžar.

Janez Dolenc